

РИНКОВІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГУЛЮВАННЯ ВИТРАТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ

MARKET FACTORS OF ADJUSTMENT EXPENSES BUSINESS SECTOR

У статті з'ясовано, що основною метою діяльності підприємств є прибуток. Визначено, що прибуток є базою для забезпечення розвитку підприємства, підвищення показників його діяльності, впровадження інновацій у виробництво, досягнення бажаних переваг у конкуренції як на внутрішньому ринку, так і на ринку світового економічного простору. Доведено, що динаміка витрат конкретного виду діяльності визначається дією всіх чинників і відносна значимість кожного чинника відрізняється залежно від виду діяльності. Досліджено, що витрати, які створюються під час підприємницької діяльності, визначаються багатьма взаємопов'язаними факторами. Запропоновано перелік витратоутворюючих чинників, згрупованих за рівнями управління економікою, які поділяються на три основні групи: чинники мікро-, макро- (мезо-) і міжнародного рівнів.

Ключові слова: державне регулювання підприємництва, державна політика розвитку підприємництва, державне регулювання витрат, ринкові чинники розвитку підприємництва, прибуток підприємства.

В статті встановлено, що основною метою діяльності підприємств є прибуток. Визначено, що прибуток є базою для забезпечення розвитку підприємства, підвищення показників його діяльності, впровадження інновацій у виробництво, досягнення бажаних переваг у конкуренції як на внутрішньому ринку, так і на ринку світового економічного простору. Доведено, що динаміка витрат конкретного виду діяльності визначається дією всіх чинників і відносна значимість кожного чинника відрізняється залежно від виду діяльності. Досліджено, що витрати, які створюються під час підприємницької діяльності, визначаються багатьма взаємопов'язаними факторами. Запропоновано перелік витратоутворюючих чинників, згрупованих за рівнями управління економікою, які поділяються на три основні групи: чинники мікро-, макро- (мезо-) і міжнародного рівнів.

Ключові слова: державне регулювання підприємництва, державна політика розвитку підприємництва, державне регулювання витрат, ринкові чинники розвитку підприємництва, прибуток підприємства.

относительная значимость каждого фактора отличается в зависимости от вида деятельности. Исследовано, что расходы, которые возникают во время предпринимательской деятельности, определяются многими взаимосвязанными факторами. Предложен перечень затратообразующих факторов, сгруппированных по уровням управления экономикой, которые делятся на три основные группы: факторы микро-, макро- (мезо-) и международного уровней.

Ключевые слова: государственное регулирование предпринимательства, государственная политика развития предпринимательства, государственное регулирование затрат, рыночные факторы развития предпринимательства, прибыль предприятия.

It was found that the main purpose of business is profit, profit is the key enterprises. Determined that profit is the base for its development, improving the performance of its activities, innovation in production, achieving the desired benefits of competition in both the domestic market and the markets of the world economic space. It is proved that the dynamics of costs specific activity is determined by the influence of all the factors together, and the relative importance of each factor varies depending on the type of activity. Also, studies that costs are created when business activities are determined by many interrelated factors. A list vytratoutvoryuyuych factors, grouped by level of economic management, which are divided into three main groups: factors micro-, macro- (meso-) and international level.

Key words: government regulation of business, public policy development, regulation costs, market factors of business, profits.

УДК 338. 221. 01 +338.5.

Колісник Г.М.

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту

Ужгородський національний університет

Постановка проблеми. Останніми роками вплив негативних факторів на розвиток окремих суб'єктів підприємницького сектору і цілих видів економічної діяльності зазнає суттєвого тиску. До таких факторів належать: посилення конкуренції, зміна у поведінці споживачів, невпинне зростання цін тощо. Цей перелік можна продовжувати, але результат завжди один – зростання витрат. Саме тому суб'єкти підприємництва змушені все більше уваги приділяти ринковим чинникам розвитку регулювання витратами, а відповідно, і спрямовувати зусилля на вдосконалення діючих та вироблення нових концепцій управління внутрішнім бізнес-середовищем, з огляду на ринкові показники, що їх формують.

За часів, коли розміри та суми витрат на всі ресурси (або певної їх частки), формуються ринком, необхідним постає питання імплементації в господарську практику дієвої системи регулювання витратами підприємницького сектору. Суттєву роль тут повинне відігравати державне регулювання.

Сформована в Україні за часи незалежності модель регулювання витрат не враховує достатньою мірою особливості господарської діяльності

в конкурентному середовищі. Вирішення цієї проблеми передбачає необхідність переосмислення існуючої парадигми регулювання з орієнтацією на досвід американської та японської практики управління бізнес-процесами за участі держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасний етап розвитку ринкових систем господарювання характеризують процеси активного втручання держави в економічну діяльність. Держава як правовий інститут спрямовує свою діяльність на гармонійне поєднання задоволення потреб та інтересів як суспільства в цілому, так і кожного його члена шляхом реалізації одержаної влади державним апаратом. Проблеми державного регулювання розвитку підприємництва присвячено чимало наукових праць, однак більшість дефініцій державного регулювання містить різні ключові акценти, зокрема сукупність заходів, методів, інструментів державного впливу; об'єкти регулювання. Маловивченим є питання щодо визначення конкретних об'єктів цілеспрямованого впливу держави в процесі регулювання витратами підприємницького сектору, тому необхідно більше уваги

пріділяти дуже актуальній нині проблемі ринкових чинників розвитку регулювання витратами підприємницького сектору економіки країни.

Л. Дмитриченко у монографії «Государственное регулирование экономики: методология и теория» підкреслює, що є дві форми регулювання економіки: ринкова та державна; на думку автора, державна базується на законах ринку [1, с. 28]. Про врахування співвідношення між державним регулюванням та державним управлінням йдеться в монографії Л. Приходченко, який зазначає, що «...регулювання є складовим елементом здійснення державного управління, похідним поняттям і може виступати окремою функцією» [3, с. 146]. На думку В. Добровольської, сутність державного регулювання розкривається через поняття методу, яким є передбачені чинним законодавством способи впливу держави на поведінку господарюючих суб'єктів із метою отримання необхідного державі результату [2, с. 49].

Вважаємо, що держава для ефективного розвитку підприємництва має створювати засади сприяння та регулювання. Саме ці процеси (сприяння розвитку і регулювання підприємництва) визначають сучасність і прогресивність дій державної влади. Саме тому для визначення стратегічних пер-

спектив ефективного регулювання витратами підприємницького сектору та цільового застосування інструментів державного впливу на даний сектор економіки доцільним є визначення оптимального рівня регульованих державою чинників у загальному обсязі витрат підприємницького сектору.

Ефективне регулювання витрат відіграє суттєву роль не тільки для підприємницького сектору, але й для країни в цілому, адже від упровадженої методики регулювання витрат у підсумку залежить і ВВП країни.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) України – це вартість кінцевої продукції (товарів і послуг), виробленої резидентами України за певний період часу. Недарма ВВП є одним із найважливіших показників розвитку економіки, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва.

Тому особливо важливим є відстоювання державою інтересів у розвитку системи регулювання витрат підприємницького сектору, котра в підсумку призведе до скорочення суми витрат на виробництво та реалізацію продукції (товарів та/або робіт чи послуг), яка за умов успішної реалізації призведе до підвищення доходу за тих же обсягів випуску.

Таблиця 1

Формування чистого прибутку (збитку) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-вересень 2015 р.*, млн. грн. [6]

	Чистий дохід	Операційні витрати	Інші витрати	Витрати всього	Чистий прибуток (збиток)
Усього	3444938,6	3098517,4	522730,9	3631667,8	-186729,2
Сільське, лісове та рибне господарство	12400,9	12164,3	571,3	12794,6	-393,7
Промисловість	1562190,0	139820,5	250257,0	1652473,3	- 90283,3
Будівництво	65409,0	61447,5	10456,9	72003,3	- 6594,2
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1161491,0	1114026,0	87402,4	1203718,7	- 42227,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	204145,8	177995,9	19545,5	198326,6	5819,2
Тимчасове розміщення й організація харчування	11683,4	14000,0	842,3	14853,7	-3170,3
Інформація та телекомунікації	74883,0	60768,4	18932,2	80762,7	-5879,7
Фінансова і страхова діяльність	85299,7	56435,8	31616,4	89574,5	-4274,8
Операції з нерухомим майном	62476,1	60281,3	33920,9	94207,2	-31731,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	165352,9	108786,2	60899,1	169757,1	-4404,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	26314,5	20701,7	6930,7	27707,7	-1393,2
Освіта	687,8	550,9	17,1	569,6	118,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	5403,6	5062,6	940,4	6023,2	-619,6
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6556,7	7850,0	364,8	8234,3	-1677,6
Надання інших видів послуг	644,1	627,3	33,9	661,3	-17,2

*Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції. За видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» інформацію наведено без урахування рослинництва, тваринництва та змішаного сільського господарства, які відслідковуються тільки в річній звітності

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у з'ясуванні ринкових чинників розвитку державного регулювання витрат підприємницького сектору економіки країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що для підприємницьких структур виробничої та невиробничої сфер основною метою діяльності є отримання найвищого прибутку. Така умова є бажаною та обов'язковою, оскільки отримуваний прибуток є базою для забезпечення його розвитку підприємства, підвищення показників його діяльності, впровадження інновацій у виробництво, досягнення бажаних конкурентних переваг як на внутрішньому ринку, так і на ринку світового економічного простору. Перераховані умови доводять необхідність проведення аналізу регулювання витрат підприємницького сектору, особливо ринкових чинників розвитку, в умовах кризових економічних перетворень та коли більшість вітчизняних підприємств отримують збиток.

Аналіз показників чистого прибутку (збитку) підприємницького сектору за дев'ять місяців 2015 р., наведений у табл. 1, свідчить про важливість побудови дієвої системи регулювання витрат.

Вивчаючи показники, наведені в таблиці 1, доходимо висновку, що більшість видів економічної діяльності, які забезпечують формування структури ВВП, працюють зі збитком. Виняток становлять сфери освіти, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності.

Витрати, що створюються під час підприємницької діяльності, визначаються багатьма взаємопов'язаними факторами. Поведінка витрат пояснює дію великого набору витратоутворюючих факторів у кожній конкретній економічній ситуації.

За адміністративно-командної економіки (за часів СРСР) у методичних указах до розробки державних планів економічного і соціального розвитку було виділено визначальні чинники, що справляють вплив на формування витрат. Із часом вони перетворилися в типовий перелік витратоутворюючих чинників теорії і практики, які й нині застосовуються на вітчизняних підприємствах.

Близько 30 років тому, у часи переходу економіки України до ринкових відносин, було виділено чинники, що впливають на формування витрат. Але, на жаль, вони не відображають специфіку сучасного етапу розвитку ринкової економіки. Необхідність їх перегляду й уточнення пов'язана із цілою низкою нових явищ. Традиційно використовувана класифікація витратоутворюючих чинників повною мірою не враховує, наприклад, чинники маркетингового характеру, котрі пов'язані із загощенням конкуренції, розширенням асортименту, інноваційною діяльністю, кваліфікацією працівників, що впливають на витрати підприємницького сектору, суттєво змінюючи їх структуру.

Свого часу визначити найбільш істотні витратоутворюючі чинники в економіці ринкового типу, спробував М. Портер. У науковій роботі «Конкуренція» він увів поняття ключових чинників (факторів) виробництва – базових складників структури витрат підприємства, до яких по-різному застосовується цілеспрямований контроль [4, с. 231]. На переконання вченого, від визначених ним складників залежить динаміка витрат, пов'язаних із різними видами діяльності, відображаючи при цьому всі можливі взаємозв'язки. Ключові чинники витрат – це причини, обумовлені структурою індустрії і ключовими витратами на здійснення певного виду

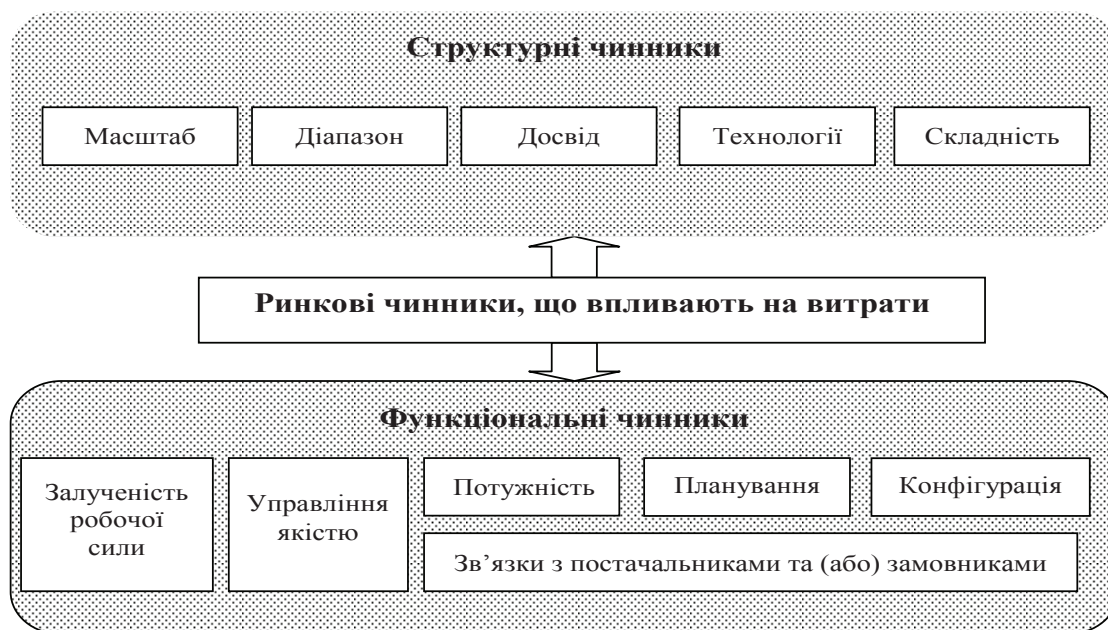

Рис. 1. Класифікація ринкових чинників, що впливають на витрати, за Дж. Ріле

діяльності. Дію цих чинників підприємство може контролювати лише певною мірою. Динаміка витрат конкретного виду діяльності визначається дією всіх чинників, і відносна значимість кожного чинника відрізняється залежно від виду діяльності. Згодом витрати зазнають змін через коливання у співвідношенні. Це неминуче відбувається в міру зростання підприємства або розвитку ситуації в галузі. У зв'язку з цим М. Портер визначив кілька рушійних сил динаміки зміни витрат, а саме: зростання галузі, різну чутливість до масштабу, вплив кривої навчання, різницю в рівні технологічних змін, відносну інфляція витрат, старіння й адаптацію до ринку.

Таким чином, М. Портер висуває на перший план чинники, пов'язані з динамікою розвиненого ринку, але не враховує специфіки перехідного періоду для постсоціалістичних економік, пов'язаних із нестабільністю, подоланням монополізму і розвитком ринкової конкуренції.

Крім переліку витратоутворюючих чинників, представлених М. Портером, в економічній літературі існують й інші, зокрема набір чинників, визначених Дж. Ріле [4, с. 252]. Згідно з його дослідженням, усі ринкові чинники, що здійснюють вплив на витрати, можна розділити на дві групи: структурні і функціональні (операційні) (рис. 1).

До перших належать: масштаб (обсяг інвестицій у процес виробництва, дослідження і наукові розробки, маркетингові ресурси для виготовлення продукту), діапазон (ступінь вертикальної і горизонтальної інтеграції), досвід роботи, технології, а також складність (широта асортименту виробів або послуг, який збираються запропонувати замовникам).

Друга група витратоутворюючих чинників, що виділяються Дж. Ріле, – функціональні чинники, що керують витратами підприємницького сектору. Їх пов'язують зі здатністю даного сектору успішно функціонувати. До цих чинників належать: залученість робочої сили (прийняття працівниками зобов'язань із постійного підвищення їх рівня кваліфікації), комплексне управління якістю, використання потужностей, ефективність планування, конфігурація (досконалість конструкторської розробки виробів), використання зв'язків із постачальниками та/або замовниками в контексті ланцюжка витрат.

Однак недолік даної класифікації полягає в тому, що вона враховує лише внутрішні чинники, які діють у рамках конкретної організації або групи підприємств, і не бере до уваги дію таких зовнішніх факторів, як державна політика, стан ринку і розвиток економіки в цілому.

Проаналізувавши існуючі вітчизняні та зарубіжні класифікації витратоутворюючих чинників, можна констатувати, що кожна з них має як певні переваги, так і окремі недоліки. Жодна з них не є вичерпною і в сучасних умовах не може використовуватися для оцінки, аналізу та планування витрат підприємницького сектору.

Отже, узагальнивши позитивні сторони описаних класифікацій з урахуванням специфіки планування і умов розвитку вітчизняної економіки, спираючись на маркетинговий підхід, пропонується перелік витратоутворюючих чинників, згрупованих за рівнями управління економікою. Всі вони діляться на три основні групи: чинники мікро-, макро- (мезо-) і міжнародного рівнів.

Таблиця 2
Класифікація чинників регулювання витрат підприємницького сектору за рівнями управління економікою

Рівень управління економікою	Чинники
Мікрорівень	<ul style="list-style-type: none"> - обсяги виробництва і продажів; - використання потужностей; - номенклатура й асортимент продукції; - взаємодія між структурними підрозділами; - ступінь взаємодії в ланцюжку підприємств по створенню і реалізації продукції; - взаємозв'язок і взаємозалежність між різними процесами підприємства; <ul style="list-style-type: none"> - політика у сфері якості; - інноваційна діяльність; - тощо
Макрорівень (мезорівень)	<ul style="list-style-type: none"> - масштаби державного регулювання економіки; - співвідношення попиту і пропозиції; <ul style="list-style-type: none"> - робота профспілок; - пільги і стимулятори; - податки і відрахування; - обсяги внутрішніх інвестицій; - інфляційні процеси в економіці; - тощо
Міжнародний рівень	<ul style="list-style-type: none"> - курси валют; - зміна світових цін на товари і послуги; - політичні умови в міжнародній торгівлі; - обсяг іноземних інвестицій; - тощо

Перші включають фактори, що безпосередньо належить до підприємства і тією чи іншою мірою залежать від його діяльності.

Фактори макрорівня є зовнішніми по відношенню до підприємства та не залежать або мало залежать від його роботи. Ці ж фактори з деякими обмеженнями можуть діяти і на мезорівні, тобто в масштабах певних територій, регіонів, областей.

Фактори міжнародного рівня більшою мірою впливають на підприємства, які працюють з іноземними постачальниками та покупцями. Ці фактори визначають, чи вигідний експорт товарів в обраній підприємством країні і чи є економічно обґрунтованим імпорт сировини, матеріалів, комплектуючих та іншої продукції іноземного виробництва.

Висновки з проведеного дослідження. Застосовуючи лише ринкові методи, проблему розвитку регулювання витрат неможливо вирішити. У процесі регулювання витрат підпри-

емницького сектору постає необхідність у формуванні системи регулювання економічними процесами, котра б поєднувала ринкові механізми з методами державного впливу. Загальноприйнятим є поділ усіх методів державного регулювання витрат на прямі та опосередковані (непрямі). Їх застосування визначається станом зовнішньоекономічного середовища, від якого значною мірою залежить ефективність регулювання витратами окремих бізнес-структур.

Тому державне регулювання в системі управління витратами має бути націлене на постійний пошук і виявлення резервів економії ресурсів і на зниження витрат із метою підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємницького сектору.

Попередні наукові зондування теоретичних положень та практики ведення підприємницької діяльності виявили, що цілеспрямованість сучасної системи розвитку регулювання витрат пов'язана зі скороченням рівня витрат на одиницю продукції. Скорочення витрат на виготовлення продукції є критерієм, відносно якого оцінюється ефективність регулювання витратами в цілому та їх величини і рівня. Проте в Україні усталена так звана традиційна модель регулювання витрат, яка, на жаль, не враховує достатньою мірою специфіку діяльності підприємницького сектору в конкурентному середовищі залежно від сфери діяльності, адже основи традиційної моделі базуються на таких тезах: у бухгалтерському обліку формується справжня собівартість одиниці продукції; аналіз витрат за елементами і статтями калькуляції відбувається під час побудови системи регулювання та управління ними. Крім того, дослідники, формуючи теоретичні основи регулювання витрат, головною функцією, яка впливає на величину та

рівень витрат, розглядають обсяг виробництва, що характеризує традиційну модель такого управління. Залежність поведінки витрат від впливу інших факторів практично не враховується.

Таким чином, дослідження характеру традиційної системи регулювання витрат забезпечило теоретичну базу для обґрунтування її вузькоцільового положення – кореляції з процесом регулювання рівня витрат, що породжує обмеженість сприйняття економічної думкою сутнісного призначення системи регулювання витрат підприємницького сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дмитриченко Л.И. Государственное регулирование экономики: методология и теория : [монография] / Л.И. Дмитриченко. – Донецк : УкрНТЭК, 2001. – 329 с.
2. Добровольська В. Деякі питання щодо непрямих (економічних) методів державного регулювання підприємницької діяльності / В. Добровольська // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5. – С. 49–52.
3. Приходченко Л.Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади : [монографія] / Л.Л. Приходченко. – Одеса : Оптимум, 2009. – 300 с.
4. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В.П. Савчук – К. : Максимум, 2001. – 600 с.
5. Porter, M. (1998) On Competition, Boston: Harvard Business School, 1998.
6. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82.